

Cilt: 6, Sayı: 11, Ocak 2018 / Volume: 6, Issue: 11, January 2018

14. YÜZYILDA OSMANLI - BİZANS UCUNDA TOPLUMSAL HAYAT

The Social Life At The Border Of Between The Ottoman And Byzantine Empire in XIVth Century

Tunay KARAKÖK*

ÖZ

13. yüzyılda Anadolu'da Türk beyliği olarak kurulan Osmanoğulları, sahip oldukları güç neticesinde Bizans'tan toprak almışlar ve devlet olmayı başarmışlardır. Bu gelişmenin bir neticesi olarak Osmanlılar aynı zamanda Bizans ile sınır komşusu haline de gelmişlerdir. Bu çalışma karışık ama aynı zamanda da kültürler arası alışverişlerin kolayca ve sıkça yaşandığı sınırlardan – uçlardan biri olan 14. yüzyılda Osmanlı – Bizans ucunda yaşanan toplumsal hayatı ele almaktadır. Çalışmamız bu bağlamda: genel bir değerlendirmenin yapıldığı ve sınır – uç kavramının ele alındığı bir giriş; Osmanlıların Anadolu'ya gelişi ve Bizans sınırına yerleşmeleri ile 14. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Bizans İmparatorluğu'nun siyasi durumları ile münasebetlerinin anlatıldığı birinci bölüm; 14. yüzyılda Osmanlı ve Bizans Ucunda yaşanan toplumsal hayatın detaylandırılarak anlatıldığı ikinci bölüm ve bir de anlatılanların toparlanarak özetlendiği sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Uç, Toplum

ABSTRACT

In the 13th century Ottomans established the Turkish principalities in Anatolia, took power and were able to land on the basis of the Byzantine statehood. To be able to state the Ottomans at the same time also become neighbors with Byzantium. That work that complicated, but also intercultural exchange of the border easily and as often happened - one of the ends of the 14th century in the Ottoman

* Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD, tkarakok@bartin.edu.tr

Empire - tackles social life that took place in the Byzantine end. Our work in this context: a general assessment was made and the border - an entry dealt with the concept of the end; The arrival of the Ottomans in Anatolia and the Byzantine border settlement with 14 first part described the relationship with the political situation of the Ottoman Empire and the Byzantine Empire in the century; In the 14th century it is composed of Ottoman and Byzantine Lead happened in the second section summarizes results and recovered a section that described the social life also described in details.

Keywords:Ottoman Empire, Byzantine Empire, Border, Society

GİRİŞ

Osmanlıların Anadolu'ya Gelişi ve Bizans Sınırına Yerleşmeleri

Türkiye Selçuklu Devleti'nin çökmeye yüz tuttuğu XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da birçok Türk beyliği ortaya çıktı. Tarihte Anadolu Beylikleri – *Tevaiif-i Müluk* adıyla anılan bu devletçiklerden biri de Osmanlı Beyliği'dir. Bizans sınırlarına yakın bölgelerde kurulan beylikler arasında yer alan Osmanlılar, kısa sürede büyüyerek bir devlet haline geldi ve yüzyıllarca hüküm sürdü. K Osmanlılar, Oğuzların yirmidört boyundan biri olan Kayı¹ boyuna mensupturlar. Öyle ki Kayı boyunun, Orta Asya'daki anayurtlarından ayrılarak Anadolu'ya nasıl ve ne zaman geldikleri kesin olarak anlaşılmış değildir. Bu konuda Osmanlıların ilk devirleri hakkında bilgiler veren eserlere bakılarak açıklamalar yapılmaktadır.²

Osmanlıların Selçuklular ile Anadolu'ya geldikleri fikrinden hareket ederek, Kayıların Anadolu'ya 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklu akıncılarıyla birlikte girdikleri ve parça parça değişik bölgelerde özellikle de Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırlarındaki uç sahalarda yerleştikleri kabul edilmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 98;Türkay, 1979: 13). Tarihi kayıtlara göre, Osmanlıların bağlı olduğu Kayı boyunun bir kısmı T. Selçuklu Sultanı I. Alaaddin

¹ Alman tarihçi J. Marquardt ise Kayı ismini Kay'la karıştırmış ve bu nedenle Kayıların Türk değil Moğol olduklarını ve sonrasında Türkleştiklerini ileri sürmüştür (Artuk, 1980: 28–29).

² Bkz. Enveri, *Düsturname – i Enveri*, Neşreden: Nejdet Öztürk, İstanbul, 2003; Şükrullah, *Behçetü't Tevarih: Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul, Trc. Nihal Atsız, 1939; Oru. B. Adil, *Tevarih-i Al-i Osman / Oruç Bey Tarihi*, Neşreden: H. Nihal Atsız, İstanbul, 1972; Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, Neşreden: Ali Bey, İstanbul, 1932; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma (Neşri Tarihi)* I, Neşreden: F. R. Unat – M. A. Köymen, Ankara, 1983; F. Köprülü, Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri, *Belleten*, Sayı: 28, Aralık, 1944; F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara, 1972; A. Z. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981; V. V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul, 1927; W. Eberhard, Kayılar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülahazalar, *Belleten*, Sayı: 23; F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, İstanbul, 1980, İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1972; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, Trc. Fahriye Arık, İstanbul, 1947; H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Trc. R. Hulusi, İstanbul, 1928.

Keykubat devrinde (1219–1237) Ankara'nın batısındaki Karacadağ taraflarında bulunuyordu. Öyle ki Neşri tarihinde geçen bir bilgiye göre ise Moğollar ile Selçuklular arasında yapılan bir savaşta Selçuklulara yardımından dolayı Ertuğrul Bey'e Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından Söğüt ve civarı kışlık, Domanıç ve civarı ise yaylak olarak verilmiştir.³ Ertuğrul Bey bu sayede Söğüt ve çevresine yerleştikten sonra Bizans hudutları üzerindeki kasaba ve köylere karşı bazı akınlar yapmaya başladı (Nesrî, 1983: 38; Uzunçarşılı, 1988: 102).

Ertuğrul Bey Söğüt ve civarına hâkim olduktan sonra, şecaat ve adaleti sayesinde büyük başarılar kazandı. Komşuları ile dostça geçinmeye başladı. Özellikle Bilecik (Belocome) ve Lefke (Melangeia) tefurları Ertuğrul Gazi ile gayet iyi geçiniyorlardı (Uzunçarşılı, 1988: 103). Öte taraftan Ertuğrul Bey, zaman zaman Bizans sınırlarındaki bölgelere akınlarda bulunuyordu. Bizans'ın bu hudutları o zaman Türkler için bir gaza diyarı, yani bir akın sahası idi. Böyle akınları Osmanlı Türklerinden daha önce bu ülkeye gelmiş olan Germiyan, Aydın ve Candaroğulları gibi diğer Anadolu beylikleri de yapıyordu. Fakat Ertuğrul Bey'in yaptığı akınlar Bizans'ı daha ciddi endişelere sevk ediyordu. Ertuğrul Bey'in 1236 yılına kadar devam eden bu akınları sırasında diğer Türkmen beyleri de onun etrafına toplandılar. Bu Türkmen beyleri; Akçakoca, Samsa Çavuş, Kara Tekin, Aykut Alp, Turgut Alp ve Konur Alp gibi tecrübeli kumandanlardı. Böylece Söğüt'te kurulmuş olan bu beylik büyük bir kuvvet haline gelmiş oldu.

14. Yüzyıl Osmanlı Ve Bizans İmparatorluklarının Siyasi Durumları Ve Münasebetleri

Türkiye Selçuklularının 1243 tarihli Köseadağ Savaşı Selçukluların Moğollara yenilerek fiilî hâkimiyetlerini kaybetmeleri sonucunda ortaya çıkan otorite boşluğu Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde ve bilhassa uçlarda faaliyet gösteren bağımsız veya yarı bağımsız Türkmen emirlerinin yeni devletler kurmasıyla sonuçlandı. Anadolu'nun orta ve doğusundaki yaylalarda yaşayan Türkmen grupları, Köseadağ Savaşı ncesinde ve sonrasında Moğol baskısından kaçarak, Anadolu'nun batısındaki uçlarda kurulan bu küçük beyliklerin topraklarına dâhil oluyorlardı. Sözü edilen küçük siyasî teşekküllerden birisi de kuzeybatı Anadolu'da bulunan Söğüt'ü kendisine merkez edinen Osmanlı Beyliği'di. Osmanlı Beyliği Bizans sınırına en yakın beylik olarak dikkati çekiyordu (Uzunçarşılı, 1988: 103).

İleride büyük bir imparatorluk haline gelip üç kıtada hüküm sürecek olan Osmanlı Beyliği'nin bu dönemdeki reisi devlete ismini verecek olan Osman

³ Oruç Bey ve Aşıkpaşazade, Ertuğrul Bey'in Karacadağ'a yerleştikten sonra, oğlu Saru-yatı (Savcı Bey)'yı T. Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'a göndererek ondan yurt istediğini belirtir. Sultanda bunlara, Karahisar ile Bilecik arasındaki Söğüt ile Domanıç ve Ermeni Derbendi'ni verir. Bunun üzerine Karacadağ havalisinde bulunan Kayılar, buradan ayrılarak Söğüt ve çevresine yerleşirler (*Oruç Beğ Tarihi*, 1972: 5-7; Aşıkpaşazâde, *Tevarih-i Ali Osman*, 1932: 13).

Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi idi. Ertuğrul Gazi'nin Söğüt bölgesine 1270'li yıllarda Orta Anadolu'dan geldiği tahmin edilmektedir. Ancak, başlangıçta sınırları küçük bir kasabadan ibaret olan bu küçük beyliğin ilk defa tarih sahnesine çıkışı ve Anadolu'ya ne zaman geldikleri konusu hâlâ bir sis perdesiyle kaplıdır. Çoğu, Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık yaptığı dönemden sonra kaleme alınmaya başlayan Osmanlı kroniklerinde bu konuyla ilgili pek çok efsane türetilmiştir. Mesela, Aşıkpaşazade Osman Bey'in dedelerinin Anadolu'ya doğudan gelerek Erzincan civarında altı yıl yaşadıklarını, Türkiye Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykûbâd'ı Celâleddin Harzemşah ile yaptığı Yassıçemen Savaşında desteklediklerini ve savaşın kazanılmasında kilit rol oynadıklarını yazar (Aşıkpaşazade 1932: 8-9; Enveri, 2003: 18; İbn Kemal, 1991: 46-48). Bu bilgi diğer kronik yazarları tarafından da tasdik edilmiştir. Buna göre, Selçuklu hükümdarı, bu yardımın mükâfatı olarak Ertuğrul Gazi'ye Karacahisar ile Söğüt ve Domaniç yaylalarını vermiştir. Osmanlıların kuruluşu ile ilgili olarak verilen bilgilerin doğruluğunu kesin olarak tespit etme imkânı olmasa da, Osmanlı Beyliği'nin Söğüt ve civarında tarih sahnesine çıktığı tarihî bir gerçektir. Osmanlı Beyliği kurulduğu dönemde diğer Anadolu beyliklerine oranla çok daha az bir nüfusa ve çok sınırlı topraklara sahip olmasına rağmen stratejik konumu sayesinde kısa sürede hızlı bir büyüme göstermiştir. Beyliğin kısa sürede büyüüp diğer beyliklerden daha güçlü bir konuma gelmesinde “*darü'l-harb*”de bulunmasının, İslam'ı yayma gayreti ve ganimet arzusuyla gelen yoğun bir derviş ve gazi akınına uğramasının ve Bizans devletinin siyasî karışıklıklar içinde olmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır (Itzkowitz, 1989: 28; Emecen, 2001: 24-35).

Osmanlıların hızla büyümesini sağlayan etkenlerin başında Bizans Devleti'nin içinde bulunduğu siyasî çalkantı ve buhranlar gelmektedir. Bizans İmparatorluğu, bu dönemde Roma kilisesi ile yapılan mezhep kavgaları, taht mücadeleleri, askerî ve sivil isyanlar, bilhassa Venedik ve Cenevizlilerin baskısı, 1261 tarihinde ancak geri alınabilen Konstantinopolis üzerinde Latinlerin tekrar hâkimiyet kurma çabaları vs. sebeplerden ötürü çok sıkıntılı günler yaşamaktaydı. Devlet bu sorunları çözüp yeniden istikrarı sağlamaya çalışırken, hem siyasî hem de ekonomik açıdan daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Ostrogorsky, 1995: 416; Başstav, 1989: 21; Nicol, 1999: 43-90; Daş, 2006: 19). Bizans halkı bu karışık ve huzursuz ortamdan çok etkilenmiş, evleri ve malları önce Latinler, daha sonra da “tekkür” olarak bilinen feodal Bizans beyleri tarafından talan edilmiştir. Bozulan ekonomiyi düzeltmek gayesiyle konulan yeni vergiler halkın iktidara olan güvenini daha da sarsmıştır. Bizans Devleti'nin böylesine sıkıntı içerisinde bulunduğu bir dönemde, sınırda kurulan Osmanlı Beyliği gerek siyasî istikrarı ve yöneticilerinin adil tutumları ve gerekse halkın refah düzeyinin daha yüksek olması sebebiyle Bizans halkı için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. M. Delilbaşı, 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nden 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesine kadar geçen dönemde Hristiyan dünyasını oluşturan Ortodoks Bizanslılar ve Katolik Latinler arasındaki düşmanlığa varan kopukluğun ve Bizans hâkimiyet sahasının kurulan feodal beylikler arasında taksiminin Osmanlıların fetihlerini kolaylaştıran faktörlerden birisi olduğu kanaatindedir (Delilbaşı, 2002: 31; Daş, 2006: 21). Levcenko'ya göre, İmparator VIII. Mihail'in uç da görev yapan

*akritailerden*⁴ hükümet desteğini kesip, topraktan sağladıkları vergilerin bir kısmını devlete vermek zorunda bırakması 1262'de Btynia 'da⁵ bir isyan çıkmasına neden olmuştur. Akritai sisteminin bu şekilde çözülmesi sınırları komsu devletlerin saldırılarına karşı daha savunmasız hale getirmiş, Türkler bu sayede Bizans şehirlerini daha kolay ele geçirebilmişlerdi (Levçenko, 1999: 242-243).

Osmanlı Beyliği sözü edilen böylesine müsait bir ortamı çok iyi değerlendirdi ve başlangıçta diğer beylikler karşısında kısa sürede Anadolu'daki en güçlü beylik haline geldi. Beyliğin kurucusu Ertuğrul Gazi'nin bu dönemde bir aşiret liderinden öte bir fonksiyona sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Ertuğrul Gazi'nin faaliyetleri hususunda, yukarıda da bahsedildiği üzere, Alaaddin Keykubad'a yardım ettiği yönünde verilen bilgilerin haricinde kaynaklarda pek bilgi yoktur. Ancak, onun devrinde yaşamış olan gazilerden bazılarının Osman Gazi devrinde de gazalara katıldığına dair ifadeler onun da zaman zaman akınlar düzenlediği şeklinde yorumlanabilir. Fakat yeni geldiği bölgede komsularıyla dostane ilişkiler kurmuş olması ihtimali de kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Osman Gazi devrinde, yaylaya çıkılırken eşyaların emaneten Bilecik tekfuruna bırakıldığına ilişkin bilgiler bunu destekler mahiyettedir (Nesrî, 1983: 65).

Ertuğrul Gazi'nin ölünce boy meclisinin kararıyla yerine oğlu Osman seçildi. Kronik yazarları, Alâeddin Keykubad'ın Osman Gazi'ye tuğ, davul, kılıç, kaftan gibi hâkimiyet alametleri göndermek suretiyle beyliğini onayladığını ifade ederler. Kronikçilerin bu yaklaşımını, dönemin meşru idaresinin onayını almak suretiyle yeni kurulan devletin de meşruiyetini ortaya koyma gayreti şeklinde yorumlamak mümkündür.

Osmanlı Beyliği'nin beylik sürecindeki ilk hükümdarı olan Osman Gazi'nin çok yiğit, gözü pek ve atılgan bir savaşçı olduğu anlaşılmaktadır. Osman Gazi asıl ününü bu kişisel yeteneklerinin yanı sıra benimsemiş olduğu gaza

⁴ Akritai, Bizans idaresi tarafından sınır bölgelerine yerleştirilmiş köylülere verilen isimdi. Bunlar, malikâne sistemindeki gibi vergiden ve diğer yükümlülüklerden muaf tutuluyorlardı. Görevleri, sınırları düşman saldırılarından korumak ve güvenceye almaktı. Teşkilat bu yönüyle Ortaçağ İslam dünyasında yaygın bir müessese olan ribat kurumunu andırmaktadır. İmparator III. İoannes Vatatzes'in askeri alandaki en önemli icraatlarından birisi on bin kadar Kuman'ı akritai olarak sınır boylarında iskân etmesidir. Bu Kumanlar, Selçuklularla ortak sınır bölgeleri üzerinde, yani güneyde Menderes Vadisi, doğuda ise Frigya Bölgesi ve Sakarya Nehri boyunca yerleştirildiler. Kendilerine bu bölgede ıssız durumda kalmış araziler verildi. Akritai statüsünde buraları ekip biçerek geçimlerini temin edecek Kumanlar, birçok vergiden muaf tutulmuşlardı. Karşılığında ise, Selçuklulardan saldırı gelmesi durumunda savunma yapmaları ve zaman zaman Selçuklu topraklarına akınlar düzenleyerek hem bilgi edinmeleri hem de muhtemel tehlikeleri yok etmeleri bekleniyordu. Akritailer sayesinde sınır boylarındaki arazilerin bos kalması önlenmiş ve bu topraklar ülke ekonomisine kazandırılmıştı (Daş, 2006: 112, 113). H. İnalçık, akritailerden bazılarının İznik kalesinin tamirat ve yeni burçlarla güçlendirildiği sırada, İznik'in güvenliğini sağlamaları gayesiyle, şehir dışındaki dağlık araziye yerleştirildiklerini ifade etmektedir (İnalçık, 2004: 60).

⁵ Bizans İmparatorluğunun söz konusu dönemdeki İzmit Körfezi, İstanbul, Sakarya ve Bursa arasında kalan bölgeden oluşan hâkimiyet sahasına verilen isim.

politikasına da borçlıydu. Benimsediği bu politika sayesinde çevresine çok sayıda gazi, derviş, ahi ve abdal toplamıştı. Osman Gazi'nin Bizans topraklarına gaza akınları düzenleyip şöhretini her tarafa yaymak suretiyle müstakil beylik sürecini başlatması, F. Emecen'e göre, devletin onun adıyla anılmasının nedeni olmalıdır (Emecen, 1994: 8).

Osman Bey, 1288'de yeğeni Saru Yatı'nın şehit olmasıyla neticelenen bir savaşıla ele geçirdiği Karacahisar'daki uygulamalarıyla, bundan sonraki dönemde benimseyeceği politikayı da ortaya koymuş oluyordu. Şehri alır almaz hemen yeni devletin temellerini atmaya başlamıştı. Şehri terk eden Hıristiyanların boşalttığı yerleri Germiyan Beyliği'nden gelenlere vermiş, kiliseleri camiye çevirerek Müslümanların ibadetine açmıştı. Bölgede kurduğu pazara, henüz Bizans hâkimiyetinde olan Bilecik'te yaşayan halkı bile çekmeyi başarmıştı. Karacahisar'ın fethi aynı zamanda Bizans'ın en önemli şehirleri olan İznik ve İstanbul'u koruyan savunma hatlarından birisi olan Eskişehir savunma hattının tamamıyla çökmesi anlamına da geliyordu (İnalcık, 2004: 59). Ancak burada şu hususu da ifade etmek gerekir ki; Osmanlı Devleti'nin Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi devrinin başlarında resmî olarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne ve daha sonra İlhanlı Devleti'ne tabiydi (Köprülü, 1994: 73). Fakat bu tabiiyetin sadece siyasî olduğu, fiiliyatta tıpkı diğer Anadolu beylikleri gibi başına buyruk hareket edilerek Bizans topraklarına akınlar düzenlendiği görülmektedir. Osman Gazi'nin bu dönemdeki en büyük başarısı 1299 yılında Bilecik-İnegöl-Yenişehir bölgesini ele geçirdikten sonra, 27 Temmuz 1302'de Koyunhisar / Bafeus Savaşında Bizans ordusunu yenmesiydi (İnalcık, 1997: 78-105; İnalcık, 2004: 61-67). Düzenli Bizans ordusuna karşı henüz profesyonel bir orduya sahip olmayan Osmanlı Beyliği'nin kazandığı bu savaş sonucunda ele geçirilen Yenişehir Osmanlıların en önemli üslerinden birisi haline gelmiştir (Nicol, 1999: 156). H. İnalcık, Bafeus / Koyunhisar Zaferi'nin, Osmanlı tarihindeki önemli bir kırılma noktası olduğunu ifade eder. Zira Osman Gazi, bu savaşa kadar uçlarda faaliyet gösteren sıradan bir Türkmen beyi iken, artık karizmatik bir lider konumuna yükselmiş ve Osmanlı ailesi de artık bir hanedan olarak kabul edilmeye başlanmıştır (İnalcık 2004: 67).

Bafeus Savaşı'nın kazanılmasından sonra, Osman Gazi'nin Bizans topraklarına üst üste başarılı akınlar yaptığı görülmektedir. Yarhisar Tekfuru Köse Mihal'in Abdullah adını alarak Müslüman olması, Osman Bey açısından çok önemli bir olaydır. Yöredeki Bizans tekfurlarının zaaflarını iyi bilen Köse Mihal, savaşlarda Osman Gazi'ye yardım etmiş, kısa sürede Osmaneli, Mekece, Geyve Akhisarı, Geyve kaleleri ele geçirilmiştir. Bafeus Savaşı'nın getirdiği moral ertesini yıl kazanılan Dimbos Zaferi ile daha da üst seviyeye çıkmıştır. Dimbos Zaferi ile Bizans savunma hattı kırılmış, İstanbul Boğazı'na kadar olan bölge Osmanlı akınlarına karşı savunmasız hale gelmiştir. H. İnalcık'ın ifadesiyle, "*direnc görmeyen ve ganimet için Uç bölgesine koşup gelmiş gaziler bir sel gibi İstanbul Boğazı'na kadar yayılmışlardır*" (İnalcık, 2004: 67). Böylece, Osman Gazi ve arkadaşlarının Bizans uç bölgesinde gerçekleştirmiş oldukları gaza akınlarının başarılı olması bu küçük beyliğin hızlı bir şekilde genişleyip güçlenmesini sağlamıştır (Başar, 2005: 334).

Osman Bey'in yakalandığı nikris hastalığı dolayısıyla 1320 yılından sonra savaşlara katılmadığı ve fiili iktidarı oğlu Orhan Bey'e bıraktığı görölmektedir. Nitekim bu hastalıktan kurtulamayarak 1324 yılında vefat etmiştir. Osman Gazi öldüğünde beyliğin toprakları Mudanya ve Marmara'ya ulaşmış, Sakarya vadisinde ve Bolu yöresinde önemli bir gelişme sağlanmış, Bursa üzerindeki Osmanlı baskısı daha da artmıştı (Kunt, 1995: 36).

Orhan Bey, 1326'da, gazilerin, abdalların ve diğer etkili güçlerin katılımıyla Bursa'yı fethetti ve burayı beyliğin yeni başkenti yaptı (Uzunçarşılı, 1988: 117-118; Nicol, 1999: 157). G.E. Carretto'ya göre, Orhan Gazi'nin "İstanbul'a yaklaşmak için Bursa'yı seçmesi ve fethetmesi, daha o zamandan imparatorluk hayalinde olduğunun" göstergesiydi (Carretto, 1992: 12). Bursa aynı zamanda Osmanlıların ele geçirdiği ilk büyük Bizans şehriydi. Bu dönemde fetihler sadece bey idaresinde yapılmıyordu. Orhan Bey'in etrafında bulunan ve çoğu Osman Gazi'nin silah arkadaşları olan Samsa Çavuş, Konur Alp, Akça Koca, Kara Mürsel, Gazi Abdurrahman gibi gaziler idareleri altında bulunan kuvvetlerle Yazı Ovası, Bolu, Göynük, Mudurnu, Kocaeli gibi yerleri ele geçirmişlerdi. Orhan Gazi'nin 1329'da Bizans İmparatoru III. Andronikos'a karşı kazanmış olduğ u Palekanon / Maltepe Savaşı bu dönemin en önemli siyasi başarılarından birisidir. Bizans ordusunun mağlubiyetiyle sonuçlanan savaş sonucunda Marmara kıyı hisarlarının kontrolünü ele geçiren Orhan Gazi, İznik (1331) ve İzmit (1337)'i de Osmanlı topraklarına dâhil etti. Savaştan yaralı olarak kurtulup güçbelâ İstanbul'a kaçmayı başarabilen İmparator III. Andronikos idaresindeki Bizans, Türk ilerleyişini artık askeri tedbirlerle durduramayacağını anlamıştı. M. Daş'ın ifadesiyle, "*bundan sonra Bizanslılar Türk ilerleyişini haraç ödeyerek durdurmayı deneyeceklerdi*" (Baştav, 1991: 32; İnalçık, 2004: 72; Daş, 2006: 96).

Orhan Gazi savaşlarda gazilerin desteğiyle ele geçirdiği bu arazilerin çoğunu yine gazilere yurtluk olarak verdi. 1337'de Karesi Beyliği'ni ele geçiren Orhan Gazi'nin sahip olduğ u arazi 1340'lı yıllara gelindiğinde Üsküdar'a kadar uzanıyordu. Karesi Beyliği'nin fethi Osmanlılar için önemli bir gelişmeydi. Orhan Gazi bu beyliği ortadan kaldırmakla, hem uç'da siyasi geleceğini etkileyebilecek bir tehlikeyi ortadan kaldırıyor, hem Osmanlı topraklarına pek çok gaziyi dâhil ediyor, ayrıca Osmanlı Devleti'ne bir deniz gücü ilavesi yaparak Rumeli'ye geçişe zemin hazırlamış oluyordu. Osmanlıların Avrupa'ya geçişi konusunda kroniklerdeki yaygın kanı, 1351'de Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa komutasında Gelibolu yarımadasındaki Çimbi – Çimpe Kalesi ele geçirilmek suretiyle Avrupa'ya ayak basıldığı şeklindedir. Ancak Orhan Gazi'nin bu tarihten kısa bir süre önce, 1345 ve 1347 yıllarında İmparator adayı Kantakuzenos'un yardım talebine karşılık bölgeye asker gönderdiği bilinmektedir (Öden, 1999: 54–56; Kunt, 1995: 41–43).⁶ Balkan

⁶ Orhan Gazi bu dönemde öylesine güçlenmişti ki, Bizans'ın iç işlerine askerî yardım anlamında doğrudan müdahale edebiliyordu. Kısa süre sonra iktidarı ele geçirecek olan Kantakuzenos'un en büyük dayanaklarından birisi Orhan Gazi idi. Kantakuzenos, 1346 yılında Orhan Gazi ile yaptığı anlaşma gereğince kızı Theodora'yı Orhan Gazi'ye zevce olarak vermeyi kabul ediyordu. Hatta Bizans'a karşı Balkanlar'da geniş bir fetih hareketine girişen Sırp İmparatoru Stefan Duşan dahi, Venedik'ten yardım almaktan ümidini kesince,

fetihleri Osmanlı Beyliği'nin gelişmesi açısından çok önemliydi. Zira bu arazi, Şerif Başstav'ın da ifade ettiği gibi, “*Anadolu'nun kuzeybatısında yerleşen ve kuvvetli Türk emirlikleri ile çevrili bulunan Osmanlı Beyliğinin temelini oluşturacaktı*” (Baştav, 1991: 144).

Orhan Gazi öldüğünde Osmanlı Devleti kendisini benzerlerinden ayıran seçkin özelliklere sahip hale gelmişti; hem Asya'da hem Avrupa'da toprakları vardı, hem kentleri hem kırsal yerleşim birimleri vardı. Bu süreçte beylikten devlete geçişin ilk adımları da atılmıştı. (Imber, 2006: 15).

Orhan Gazi'nin ölümüyle Osmanlı tahtına çıkan oğlu I. Murad, zaten Balkanlar'da ağabeyinin (Süleyman Paşa) ölümünden beri sürdürmekte olduğu fütuhata ara vermeksizin devam etti. Çorlu, Dimetoka ve Gümülcine'nin fethinin tamamlanmasıyla Meriç vadisi Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu (Baştav, 1991: 65). Ardından, 1361 yılında Edirne fethedildi ve devletin yeni başkenti oldu. Edirne'nin fethi bölgede Osmanlı hâkimiyetini çok etkin bir hale getirdi. Civardaki bölgeler hızla hâkimiyet altına alındı. Edirne'nin fethinden iki yıl sonra, 1363'te Lala Şahin Paşa Filibe'ye girerek ilk Rumeli beylerbeyi sıfatıyla buraya yerleşti (Ostrogorsky, 1995: 494).⁷

Balkanlar'da ilerleyişi bölge ülkeleri arasında paniğe neden olan Osmanlı ordusu karşısında bir Bizans-Haçlı ittifakı meydana getirildi. Osmanlıları Balkanlar'dan atmayı hedefleyen Sırp'ların başını çektiği bu ittifak, 1371'de Çirmen'de I. Murad tarafından ağır bir mağlubiyete uğratıldı. Bölgede Osmanlı hâkimiyetinin tam anlamıyla tesis edilmesi anlamına gelen bu zafer neticesinde Türkler, Balkanlar'ın efendisi haline gelmişler, Sırp ve Bulgarlar gibi Bizans Devleti'ni de vasal devlet statüsüyle vergiye bağlamışlardı. Bu savaştan sonra Bizans imparatorları artık yaptıkları her siyasî işte I. Murad'ın iznini almak zorunda kalıyorlar, bilhassa Anadolu'ya yaptığı seferlerinde yanında yer alıyorlardı (Emecen , 1994: 15; Basar, 1998: 25–29; Bastav, 2002: 15; Daş, 2006: 79).

1388 yılında, Sırp-Boşnak ordusunun Ploçnik'te Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratması Balkan devletlerinin yenilmez olarak görülmeye başlayan Osmanlı Devleti karşısındaki morallerinin yükselmesi, daha büyük bir orduyla Osmanlıları Balkanlar'dan çıkarma hedefini de beraberinde getirdi. Bizans'ın da desteği alınarak büyük bir Haçlı-Bizans meydana getirildi. İki ordunun 1389'da Kosova'da, karşılaştığı savaşta, Haçlı-Bizans ittifakı Osmanlı ordusu karşısında ağır bir yenilgi aldı. Ancak bu savaş I. Murad'ın savaş alanını gezerken Sırp kralı Lazar'ın damadı Milos Kobilic tarafından şehit edilmesi yüzünden Osmanlılar açısından da buruk bir sevinç haline gelmişti. I. Kosova Savaşı'nda, Osmanlılar

Orhan Gazi'ye bir elçi göndererek kızını onun olguna vermeyi ve karşılığında İstanbul'a karşı ortak bir sefer düzenlemeyi teklif etmişti (Bastav, 1991: 42–49; Daş, 2006: 144).

⁷ Osmanlı fetihlerinin Balkan coğrafyasında bu kadar hızlı ilerleyişinde, Balkanlar'da yaşanan siyasî mücadele ve kaos ortamının yanı sıra, muhtemelen, siyasî mücadeleler altında ezilmiş olan Bizans halkının Türk ilerleyişinden pek de şikayet etmeyen tutumunun da etkisi vardı. Balkanlar'daki hızlı ilerleyiş Osmanlı beyliğine aynı zamanda diğer beylikler nazarında gazanın en büyük savunucusu karizmasını da kazandırıyordu (Kunt, 1995: 49).

gazaya çok değer veren bir hükümdarlarını kaybetmekle beraber, sınırlarını ilk defa Tuna hudutlarına da erişirmiş oldular. İttifak açısından ise, alınan bu mağlubiyet Lazar'ın haleflerinin Osmanlı'nın yüksek hâkimiyetini tanımak zorunda kalmalarıyla neticelendi. I. Kosova Savaşı'nın kazanılmasıyla Osmanlı ilerleyişinin önündeki en kudretli direniş merkezi yıkılmış, Balkanlar'daki Türk fetihleri daha kolay hale gelmişti (Baştav, 2002: 16; Ostrogorsky, 1995: 503).

Osmanlıların Avrupa'da kazandıkları başarılar ve gaza akınları I. Murad'ın ölümüyle Osmanlı tahtına çıkan oğlu Yıldırım Bayezid döneminde de devam etti. Bu dönemde İstanbul dışında kalan neredeyse bütün topraklarını Osmanlılara kaptırmış ve İmparatorluk başkentinden ibaret kalmış olan Bizans, Yıldırım Bayezid'in yoğun baskısı altındaydı ve Osmanlılara vergi ödemeye devam ediyordu. Sultan, İstanbul'u kuşatarak Bizanslılara çok zor anlar yaşatmış, Osmanlı'ya karşı meydana getirilen bir Haçlı ittifakını Niğbolu'da yenmek suretiyle hem Bizans'ın rahatlama ümitlerini boşa çıkarmış hem de Balkan coğrafyasının en güçlü hükümdarı haline gelmişti. Niğbolu zaferi ile Osmanlı Devleti'nin bu dönemde Balkanlar'daki en büyük düşmanı olan Macar ordusuna ağır kayıplar verdirilmiş, Kral Sigismund'un Türklere karşı bir mukavemet teşkilatı kurması da engellenmişti. Bu zafer, Osmanlıların Balkanlar'dan atılması bir yana, ilerlemelerine bile direnmenin güçlüğüne ortaya koyduğu gibi, İslam dünyasında Yıldırım Bayezid'e gazilik noktasında büyük bir şöhret de kazandırmıştı (Daş, 2006: 128-129; Baştav, 1991: 55; Kunt, 1995: 55; Emecen, 1994: 18). Yıldırım Bayezid'in hedefi sadece Balkanlar'da başarı elde etmek değil aynı zamanda Anadolu'da siyasî birliği de sağlamaktı. Bu amaçla tekrar doğuya yönelip beyliklerin pek çoğunun siyasî varlığına son verdi.

Yıldırım Bayezid'in hem Balkanlar'da hem de Anadolu'da ardı ardına kazandığı parlak zaferler ve bir cihan devleti kurma çabaları Timur ile yaptığı Ankara Savaşı ile sona erdi. 1402'de alınan ağır mağlubiyet sadece parlak zaferlerin sonu değil, aynı zamanda Balkanlar'daki Osmanlı ilerleyişinin durması, Bizans'ın ömrünün yaklaşık elli yıl daha uzaması anlamlarını da taşıyordu. Siyasî hâkimiyet açısından durum, şehzadelerin taht mücadeleleri sırasında yavaş yavaş tersine dönmüştü. Fetret Devri olarak adlandırılan bu dönemde ülke kaosa sürüklenmiş, Bizans'a karşı bilhassa Balkanlar'da pek çok tavizler ve topraklar verilmişti. 1403 tarihinde Bizans ile yapılan antlaşmada, Süleyman Çelebi'nin Bizans imparatoru VII. Johannes Paleologos'a pek çok toprak vermenin yanı sıra "babam" diye hitap etmesi bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kritik durumu açıkça ortaya koymaktadır. (Dennis, 1971-1978: 153-166).

Sonuç olarak; 1243 yılından sonra, Selçuklular Anadolu'da ağırlığını hissettirmekten uzaktı. Selçuklu sultanları Moğolların bir kuklası haline gelmişti. Anadolu'nun büyük bir bölümü Moğolların İran'da kurdukları İlhanlılar Devleti tarafından yönetiliyordu. Osmanlılar dâhil Anadolu Türkmen beylikleri İran'dan atanan İlhanlı valilerine vergi vermeye başladılar. Ancak İlhanlılar kendilerine biraz daha uzak olan Orta ve Batı Anadolu'da uzun vadeli siyasi yapılar oluşturamadılar. Osmanlıların Bizans'tan etkilendiği gibi Selçuklulardan, İran- Sasani İmparatorluğu'ndan da etkilendiği bir gerçektir. Ancak bu etkileşim hiçbir zaman

Bizans kadar etkili olmamıştır. Türkler önlerinde duran büyük bir uygarlığın kültür mirasına sırt çevirmeyecek kadar pratik zekâyâya sahip insanlardı. Nitekim onlar da bu mirası reddetmeyerek, bir sentez yaparak aldıkları mirası geliştirdiler. Osmanlı Devleti bu sentez üzerinde oluştu. Bu sentezin oluşumunda Türklerin uyum sağlama yetenekleriyle Bizans'ın katkısı büyük rol oynadı (Tokalak, 2006: 196).

Bütün bu bilgilerin ışığı altında Osmanlı Devleti'nin oluşumu incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin oluşumuna sadece tek başına Anadolu Selçuklu Devleti değil, bununla birlikte Bizans İmparatorluğu'nun da model olduğu görülmektedir.

14. Yüzyılda Osmanlı Ve Bizans Ucunda Yaşanan Toplumsal Hayat

Osmanlı Beyliği'nin teşekkül ettiği bölge oldukça dar olup merkezinde Söğüt ve Domanıç yer almaktadır. Beyliğin konuşlandığı yer, iklim ve bitki örtüsü açısından ele alındığında ise bir geçiş bölgesidir. 13. yüzyıl sonlarına doğru Moğol istilasından kaçan ve Batı Anadolu bölgesine yığılan göçebe ve yarı göçebe topluluklar burada yerleşik bir hayat tarzı ile karşılaştılar. İşte bu yerleşik hayat tarzını kuranlar, bu hayatı sürdürenler Bizans adındaki İmparatorluğun mümessilleriydiler ve bu topraklarda Bizans toprakları diye anılmaktaydı. İşte Osmanlı Devletinin kurucusu olarak addedeceğimiz Osman Gazi başlangıçta, yarı yerleşik aşireti ile bu uç ortamında hayatını sürdürmektedir. Uçun Bizans tarafında ise, birbirleriyle rekabet içerisinde olan merkezden neredeyse bağımsız Bitinya tekfurları yaşamaktadır (Koç, 2000: 39).

Bu bağlamda, 14.yüzyıl Osmanlı-Bizans sınır sakinleri ve yaşadıkları ortamın incelenmesi, ilişkilerin boyutunun anlaşılması bakımından önemlidir. Bu yüzyılda bölgenin sakinleri olarak; yaşamını bu bölgede idame ettiren halkı, onları idare eden yöneticileri ve bölgeni asayişinden ve yeni kazanımların sorumlusu ve görevlisi olan savaşçı grupları görmekteyiz.

Bölgede yaşayan yöneticiler, uç bölgesinde toplumsal yapının en önemli aktörleridir. Öyle ki uçun her iki tarafında halkı yönlendiren yönetici guruplar vardır. Bu guruplar uç bölgesinin siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel tarihine yön vermektedirler. Hatta ve hatta bu uç bölgesindeki yönetici guruplar; hayatta kalabilmek adına yeri geldiğinde benzer politikalar takip etmişler, yeri geldiğinde birbirleri ile işbirliği yapmışlar ve yeri geldiğinde birbirleri ile mücadele etmişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü devam ederken ve 13. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol – İlhanlı denetimine girmesi, göçler ve Bizans'ın bölgedeki kontrolünün zayıflamasına müteakiben bazı sahalarda ortaya çıkan ve yavaş yavaş bağımsızlıklarını ilan eden ve *Tavaif-i Mülük* denilen Türk beyliklerin başında bulunan beyler, uç bölgesindeki yönetici sınıfın ilk halkasını oluşturmaktadırlar (Merçil, 2001: 138). Bu beyliklerin çoğu Bizans sınırında ve kıyı bölgelerinde kurulmuş olup hepsi ayrı birer siyasi yapı olsa da kültürel anlayış, kültürel alt yapı, insan unsurları bakımından benzerdirler (Emecen, 2001: 18). Uçun karşı tarafında ise 1261 sonrasında Bizans'ın tekrar Konstantinopolis'te ihya edilmesini müteakip bu bölgede kalan yerel yöneticileri

vardır. Bu yöneticiler irili ufaklı, kale, şato, toprak ve hisar sahibi olan *tekfurlardır*. İşte bunlarda Bizans sınırındaki yönetici sınıfın ilk halkasıydılar. Sonuç olarak Osmanlı-Bizans ucunun iki önemli yönetici grubu bulunmaktaydı. Bunlarda beyler⁸ ve tekfurlardı.

Uç beylerinin sahip oldukları toprakların hükümlerlik hakkı hukuken Anadolu Selçuklularına aitti ama topraklarını bağımsız olarak yönetiyorlardı. Selçuklu sultanları toprağı şekilsel olarak onlara bırakmıştı. Böylece, bu beyler hem devletin sınır güvenliğini sağlıyorlardı hem de topraklarını genişletiyorlardı. Bu durum beyler için hoş bir yükümlülüktü, zira ganimet elde ediyorlardı (Gordlevskiy, 1988: 126).

Sınırın Bizans tarafında ise karşımıza yönetici olarak tekfur çıkmaktadır. Tekfur daha çok Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar zamanında doğu kaynaklarında Bizanslı ya da Hıristiyan yöneticiler için kullanılan bir unvandır. Başka bir deyişle, Bizans sınır savaşçısı liderlerinin (Akritai), hatta Bizans prenslerinin ve imparatorlarının kendilerini tanımlamak için kullandıkları bir unvandır. Tekfurlar uç'da bulunmanın bir gereğı olan esnek ve pragmatik bir siyaset takip etmişlerdir. Konularını kaybeden ya da daha iyi koşullara sahip olmak isteyenlerin taraf değiştirdiğini de biliyoruz (Cahen, 1994: 189).

Osmanlı-Bizans ucunda tekfurlar ile beyler birbirlerine oldukça yakındırlar. Bu bölgenin aynı zamanda Selçuklu, İlhanlı ve Bizans etkisinde olduğu da unutulmamalıdır. Bu yüzden bu tekfurlar ve beyler buradaki dengeleri gözetmişlerdir (Witteck, 1999: 8-9).

Osmanlı – Bizans ucu olarak anılan toprakların yer aldığı Batı Anadolu'nun kaderi Moğolların 1277 yılında Anadolu'ya fiilen hâkim olması ile değişmiştir. Osmanlılar da bu bölgede, Söğüt ve Domaniç arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Bitinya olarak bilinen bu bölge Osmanlılar ile Bizans arasındaki sınırdır. Burası daha önce de Selçuklular ile Bizans arasında sınır olmuştur. Bu itibarla bölge uzun yıllar hareketli bir yaşam sürmüştür. Burası sınır bölgesi olmasına rağmen yerleşim alanlarına sahiptir. 13. yüzyılda bu yerleşim alanları tıpkı diğer ortaçağ kentleri gibi sarp ve korunaklı alanlarda şato, kale ve hisar şeklindeki müstahkem mevkiilerdir. Bu müstahkemler vasıtası ile ulaşım ve civardaki köylerin güvenliği tesis edilmiştir. İşte Osmanlıların konuşlandığı ve Bitinya adı ile anılan bu bölge oldukça sulak ve verimli bir bölgedir. Bu bölgede tarımdan önemli bir gelir elde edilmektedir. Öte yandan, bölgenin iktisadi potansiyeli de oldukça yüksektir. Ticaret yollarının üzerinde oluşu canlı bir ticari hayat meydana getirmiştir. Doğal olarak ekonomik ve kültürel canlılık kentlerin gelişimine yansımıştır. Bölge bu özellikleri nedeniyle hem göçebe hem de yerleşik bir nüfusa sahip olmuştur (Lefort, 2000: 106-108).

⁸ Uç beyleri, devletin sınırlarını korumakla ve düşman topraklarına akınlar yapmakla vazifelidirler. Bu beyliklerin başındaki idarecilere uç beyi denilmektedir. Anadolu'da ilk uç teşkilatı Türkmen beylerinden Danişmend Taylu'nun oğlu Gümüş-Tekin Ahmed Gazi tarafından Sivas'ta kurulmuştur (Köprülü, 1979: 579–581.s.580).

Devamında ise Uç bölgeleri göçebelerin sürüleri için otlak aradıkları yerlerdir. Burada hayvanlarını otlatan göçebeler yerleşik unsurlar ile karşılaşmışlardır. Bu yüzden yaz aylarında bölge iyice daralmış, nüfusun hızla artması ile de benzer durum kış aylarında da yaşanmaya başlamıştır. Göçebe Türkmenler, Bizanslı çiftçiler ve kasabalı nüfus ile aynı mekânı paylaşarak, etkileşime girmişlerdir. Zaten uç bölgesinin koşulları tamamen dostça veya düşmanca bir ilişkiye imkân tanııyordu (İnalçık, 2008: 515). Örneğin; Birçok kale alındıktan sonra yerli halkın Hıristiyan olarak yerinde kalmasına izin verilmiştir. Bu şehirlere yatırımlar yapılarak ekonomik ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunulmuştur (Kaplanoğlu, 2000: 80).

13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyıl başlarında Batı Anadolu'da sarp ve korunaklı alanlarda kurulmuş şato, kale, hisarlar ve şehirlerin haricinde köyler de vardır. İşte uç bölgesindeki bir kısım halkın yaşam alanları olan bu köyler hakkında kaynaklarda yeterli bilgilere rastlanılamasa da (Köprülü, 1994: 80) bu köylerde, tarımsal faaliyet yapan, kullandıkları arazi ve elde ettikleri ürünler üzerinden vergi veren köylü bir nüfus vardır. Bu nüfus yoğun olarak tarım ile uğraşırken aynı zamanda da daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmakla birlikte hayvancılık ta yapmaktaydılar. Gayrimüslim köylülerin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte toplam köylere oranı yörelere göre değişmektedir. Gayrimüslim köylüler göçle gelen Türk nüfusla yan yana, çoğu zaman aynı köyde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Türkler ise ilk dönemlerden itibaren yoğun olarak sürdürdükleri konar-göçerlikten yavaş yavaş yerleşik konuma geçmişler tarım ve hayvancılık için elverişli yerlerde köyler kurmuşlardır. Bunun neticesinde de 13. Yüzyıl sonlarına doğru uç bölgesindeki köy sayısında bir artış görülmüştür (Koç, 2006: 293-298).

Osmanlı – Bizans ucundaki toplumsal grupların başında gelen yöneticiler ve köylülerin yanında unutulmaması gereken gruplardan bir tanesi de şüphesiz konar – göçerlerdir. Zira 13. yüzyılın sonlarına doğru Moğol baskısı dolayısı ile Batı Anadolu'ya doğru yoğun bir nüfus hareketi meydana gelmiş ve işte bu hareketin önemli bir parçasını da bu konar – göçerler oluşturmaktadır. Otlak peşinde koşan ve yeni yurtlar arayan bu insanlar uç bölgelerinde canlı bir konar – göçer yaşamının sürmesini sağlamışlardır. Uç bölgesinin sakinleri olarak konar-göçerler buradaki fırsatları her zaman kendi lehlerine değerlendirmişlerdir. Yaşam tarzları ve bakış açıları ile yerleşiklerden farklı olan konar-göçerler Batı-Anadolu'nun siyasi tarihinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu sebeple, konar-göçerler hakkında, yerleşik halkın ve merkezi yönetimin düşüncelerini tahlil etmeden benimsemek yanıltıcı olabilir. Uç bölgesi onların da yaşam alanıydı ve varlıkları en azından kuruluş aşamasında birçok işlevi yerine getirmiştir (Lindner, 2000: 55-56).

13. yüzyıl sonları ve 14.yüzyıl Osmanlı-Bizans ucunun sakinlerini ve yaşadıkları ortamı incelerken bu bölgede varlıkları yadsınamaz bir başka toplumsal grupta; gaza için mücadele eden gaziler⁹ ve derviş-gaziler ile Bizans tarafındaki

⁹ Gazi, Türklerin İslamiyet'i kabul edip yerleşik hayata geçtikten sonra meydana getirdikleri kahraman tipini yansıtmaktadır. Horasan ve Maverünnehir gibi Türklerin yoğun olduğu coğrafyada Samanoğulları zamanında gazilerin varlığı bilinmektedir. Samanoğulları

akritailerin oluşturduğu *savaşanlar* grubudur. Hükümdarlar bu savaşçı gurupları bazen ihtiyaç hâsıl olunca ücretli asker olarak, bazen de cezp ederek güçlerini arkalarına almaya çalışmışlardır. Bu savaşçı gurupların zaman içerisinde kıyafetlerinde, isimlerinde ve ahlaki kaidelerinde az çok değişme olsa da bu gazilerin değişmeyen özelliği büyük merkezlerin sosyal düzenlerini bozmalarıdır (Köprülü, 1994: 107-108).

Osmanlı-Bizans ucunda faaliyet gösteren diğer bir “savaşçı” zümrede derviş-gazilerdir. İslamiyet’in kabulünden sonra tasavvuf ve bazı tasavvuf tarikatları halk arasında yerleşince ortaya alperenler, bir başka deyişle savaşçı dervişler çıkmıştır. Bu savaşçı dervişler de tıpkı alplar ve gaziler gibi uçlarda yani gayrimüslim ülkeler ile bitişik sınır bölgelerinde ortaya çıkmışlardır. Çünkü uç bölgelerinin aynı zamanda *dar’ül-İslam* bölgesi olması buradaki faaliyetlere az çok dini bir hüviyet kazandırmaktadır (Köprülü, 1994: 102). Bu derviş-gaziler Osmanlı-Bizans ucunda “tahta” kılıçlarıyla küffara karşı cihat eden, müritleri ile kaleler fetheden, Osmanlı ordusunun önünde savaşan, heterodoks şeyh ve dervişlerden başkası değildir (Köprülü, 1994: 114). Nihayetinde bu derviş gazileri Osmanlı fetihlerinde zemin hazırlayıcı olarak görmek mümkündür. Bu derviş gaziler hem bir misyoner edası ile hem de ellerinde “kılıçları” ile Osmanlı-Bizans ucunda etkili oldukları bir gerçektir. Derviş-gaziler kendi güçlerinden emin fakat çekingen bir halde yaşamakta ve merkezi otoriteleri uzaktan takip etmektedirler (Barkan, 1942: 279-304).

Bizans – Osmanlı ucunda varlığı sürdürmüş son grup ise *akritai*¹⁰ adını verdiğimiz ve Bizans tarafında kurulmuş olan askeri garnizonlardır. Akritai sınır bölgesinde düzenli aralıklarla yapılmış garnizon ve kalelere konuşlanmıştır. İmparatorluk dışındaki seferlere de katılmışlardır. Fakat onların gerçek yararlılıkları mekânsal mevzilenmelerinde yatmaktadır. İşte akritai kendi topraklarına yönelik bir tehdide anında karşılık veren milis kuvvettir. Bu açıdan akritai’nin toprakları ile olan bağı imparatorluğun çıkarlarına hizmet ediyordu. İznik İmparatorluğu zamanında Anadolu sınır güvenliğini Türkmen akınlarına ve Anadolu Beyliklerine karşı bu akritailer sağlamıştır (Dietrich, 2005: 100-101).

Sonuç olarak; savaşçı guruplar noktasında 14. yüzyıl Osmanlı – Bizans sınırı – Uç’u olarak kabul ettiğimiz bölgenin Türk tarafında gaziler, alplar ve derviş-gaziler varken sınırın diğer ucunda akritai vardır. Bu muharip unsurlar aynı

devrindeki bu gaziler hudut bölgelerinde kâfirlere ve putperest Türklere karşı cihat ettikleri için gazi unvanını almışlardır. Maveraünnehir, Horasan, Avrasya, İran, Irak, Suriye, Kuzey Afrika ve Anadolu mntıklarına Harafişa, Ayyaran, Şattaran, Mutattavia, Cuaydiya, Zanatira, Fityan, Rünud ve Ahi gibi isimler altında bu vazifeyi yapan guruplar daima görülmüştür (Köprülü, 1994: 107).

¹⁰ Akritai; İmparatorluğun Müslüman devletler ile olan doğu sınırını koruyan askeri birimleri tanımlayan 9. ve 11. yüzyılda kullanılan bir kavramdır. Yunanca akron/akra sözcüğünden türetilmiştir. Akritai Bizans’ın 10. ve 11. yüzyıllardaki askeri anlaşmalarında hudutta belli bir konumu örneğin ordugâhı veya askeri oluşumu, olan insanları tasvir etmek için kullanılmıştır. İmparatorluk topraklarının özellikle doğu hudut sakinlerini belirtmek için kullanılmaktadır (Dietrich, 2005: 99).

coğrafyayı, iklim ve sosyo-ekonomik yapıyı paylaşmışlardır. Dolayısıyla hudut bölgelerinde yaşayan bu muharip unsurlarda ortak özelliklerin olmasında şaşırılacak bir durum yoktur. Savaşlar ve düşman arazisine yapılan yağma akınları hudut muharipliği ekonomisinin temelini oluşturmaktadırlar. Buralarda sürekli bir savaş hali vardır. Çünkü savaşlar en mühim gelir kaynağıdır (Witteck, 1999: 14).

SONUÇ

Sınır bölgeleri, farklı dillerin, dinlerin, yaşam biçimlerinin (göçebelik-yerleşiklik) ve kültürlerin birlikte yaşadığı yerler olarak görülmüştür. Bu birliktelikler, iç bölgelerden farklı yaşam tarzına sahip “sınır/uc toplumu” ortaya çıkarmıştır. Osmanlı-Bizans ucunda yaşananlar da bu çerçevede ele alınmıştır. Öyle ki bunun bir sonucu olarak buralarda çatışmalar kadar ittifaklar da görülmüştür. Dini idealler için gelenler kadar, ganimet için gelenler de vardır. Bu da ucun her iki tarafında benzer özelliklere sahip yöneticilerin, şehir ve kasaba hayatı yaşayanların oluşmasına neden olmuştur. Bütün bunlar Osmanlı-Bizans ucunda iç içe geçmiş bir yaşamı doğurmuştur. Bu iç içe geçmişlik ortak olan halk inançlarını ve ibadetlerini perçinlemiştir. Buda sınır bölgesine yerleşmiş olanları, merkezdekilerden daha fazla ortak özelliklere sahip kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Artuk, İbrahim (1980), “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Gaziye Ait Sikke”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomi Tarihi (1071–1920)*, Ankara.
- Asıkpasazâde (1932), *Tevarih-i Ali Osman*, Neşreden: Âli Bey, İstanbul.
- Barkan, Ömer Lütfü, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri.” *Vakıflar Dergisi II*, Ankara, 1942.
- Basar, Fahameddin (2005), “Osmanlı Devleti’ni Beylikten İmparatorluğa Yükselten Dinamikler”, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması*, İstanbul.
- Bastav, Şerif (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa”, *XIII. Türk Tarih Kongresi (4–8 Ekim 1999, Ankara)*, III / 1. Kısım, Ankara.
- Bastav, Şerif (1989), *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261–1461) Bizans-Türk Münasebetleri*, Ankara.
- Başar, Fahameddin (1998), “Çirmen Savaşı’nın Balkan Tarihindeki Yeri”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı*, Sayı: 12.
- Başta, Şerif (1991), *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir (1456’ya Kadar)*, Ankara.
- Cahen, Claude (1994), *Osmanlılardan önce Anadolu’da Türkler*, Çev.Y. Moran, E Yayınları, İstanbul.

14. Yüzyılda Osmanlı - Bizans Uçunda Toplumsal Hayat / Tunay Karakök

- Carretto, Giacomo E. (1992), *Akdeniz'de Türkler*, Terc.: Durdu Kundakçı - Gülbende Kuray, Ankara.
- Daş, Mustafa (2006), *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Delilbaşı, Melek (2002), "Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu", *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999)*, III / 1. Kısım, Ankara.
- Dennis, T. (1971-1978), "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Terc.: Melek Delilbaşı, *DTCF Dergisi*, XXIX/1-4.
- Dietrich, Richard C. (2005), "Digenes Akrites Destanında Hıristiyan-Müslüman Sınır Kültürünün Yansımaları," *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Ankara.
- Emecen, Feridun (1994), "Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, I*, Edit: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul.
- Emecen, Feridun (2001), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yay., İstanbul.
- Enverî (2003), *Düsturnâme-i Enverî*, Haz.: Necdet Öztürk, İstanbul.
- Gordlevskiy, V.A. (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, Onur Yayınları, Ankara.
- Günal Öden, Zerrin (1999), *Karasi Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara.
- Imber, Colin (2006), *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, Terc. Şiar Yalçın, İstanbul.
- İbn Kemal (1991), *Tevârih-i Âl-i Osman, I. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara.
- İnalcık, Halil (2004), "İznik için Osman Gazi Bizans Mücadelesi", *Tarih Boyunca İznik*, Edit: I. Akbaygil - H. İnalcık - O. Aslanapa, İstanbul.
- İnalcık, Halil (1997), "Osman Gazi'nin İznik Kusatması ve Bafeus Muharebesi," *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Edit.: Elizabeth A. Zachariadou, Terc. G. Ç. Güven - İ. Yerguz - T. Altınova, İstanbul.
- İnalcık, Halil (2008), "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beğ", *Belleten*, 71 / 261, Ankara.
- İnalcık, Halil (2005), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi", *Doğu Batı Makaleler I*, İstanbul.
- İnalcık, Halil (2008). "Osmanlı Devletinde Uç (Serhadlar)," *Doğu Batı Makaleler II*.
- Kaplanoğlu, Raif (2000), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa.
- Koç, Yunus (2006), "Selçuklular Döneminde Anadolu'da Köyler ve Köylüler", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

14. Yüzyılda Osmanlı - Bizans Ucunda Toplumsal Hayat / Tunay Karakök

- Koç, Yunus (2000).“Osmanlı Beyliğinin Teşekkülü”, Beylikten Cihan Devletine, *Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VII Milli Kongresi Bildirileri*, Eskişehir 3–4 Aralık 1999, Edit. Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız - Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yay. No 65, Ankara.
- Köprülü, M. Fuad (1979), .“Bey (Beg).” *İA*, MEB.
- Köprülü, M. Fuad (1994), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 5. Baskı, Ankara.
- Kunt, Metin (1995), “Siyasal Tarih (1300–1600)”, *Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti, 1300–1600*, Edit. Sina Aksin, İstanbul.
- Lefort, Jacques (2000), “13.Yüzyılda Bitinya”, *Osmanlı Beyliği (1300–1389)*. Ed. Elizabeth Zachariadou. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Levçenko, M.V. (1999), *Kuruluşundan Yıkılına Kadar Bizans Tarihi*, Terc. Maide Selen, İstanbul.
- Lindner, R. P. (2000), *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. M. Günay, Ankara, İmge Yay.
- Merçil, Erdoğan (2001), “Anadolu Beylikleri”, *DİA*, III, İstanbul.
- Nesr, (1983), *Kitâb-ı Cihannümâ*, I, Haz. F. R. Unat - Mehmed Altay Köymen, Ankara.
- Nicol, Donald (1999), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261–1453)*, Terc. Bilge Umar, İstanbul.
- Oruç B. Adil (1972), *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. H. Nihal Atsız, İstanbul.
- Ostrogorsky, Georg (1995), *Bizans Devleti Tarihi*, Terc. Fikret Işıltan, 4. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Tokalak, İsmail (2006), *Bizans – Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerine Etkisi*, Gülerboy Yayıncılık, İstanbul.
- Türkay, Cevdet (1979), *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul.
- Uzunçarsılı, İ. Hakkı (1998), *Osmanlı Tarihi, I*, TTK Yayınları, Ankara.
- Uzunçarsılı, İ. Hakkı (1988), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, 4. Baskı, Ankara.
- Witteck, P. (1999), *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, TTK Yayınları, Ankara.